DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
Dabaszinātņu un matemātikas fakultāte
Matemātikas katedra
Bakalaura studiju programma "Matemātika"

Studiju kurss

Polinomu algebra

10.lekcija

Docētājs: Dr. P. Daugulis

2008./2009.studiju gads

Saturs

Lekcijas mērķis:

- apgūt Grobnera bāzu atrašanas algoritmus (neiedziļinoties pierādījumos).

Lekcijas kopsavilkums:

- katram ideālam eksistē Grobnera bāze, pierādījumā var tikt izmantota ģeometriskā interpretācija;
- ideālu ģeneratoru kopas un GB var pārveidot līdzīgi LVS pārveidojumiem Gausa metodē;
- ir kritērijs (Buhbergera kritērijs), ar kura palīdzību var palielināt ideāla ģeneratoru kopu, kamēr ir iegūta GB, pielietojot kritēriju ir jāveic noteiktas operācijas ar polinomu pāriem;
- izmantojot Buhbergera kritēriju un ideālu ģeneratoru kopu pārveidojumus, var iteratīvi mainīt sākotnējo ģeneratoru kopu līdz tiek iegūta GB.

1. Grobnera bāzu eksistence

1.1. Diksona lemma

Atcerēsimies, ka n-argumentu monomu pakāpes var interpretēt kā vektorus ar veselām nenegatīvām koordinātēm no kopas $\mathbb{N}^{*n}$.

Ja $\mu \in \mathbb{N}^{*n}$, tad definēsim μ *ēnu*

$$S(\mu) = \mu + \mathbb{N}^{*n} = \{\lambda \in \mathbb{N}^{*n} | \lambda = \mu + \nu, \text{ kur } \nu \in \mathbb{N}^{*n}\}.$$

Ievērosim, ka

$$\lambda \in S(\mu) \iff X^{\lambda} = X^{\mu+\nu} = X^{\mu} \cdot X^{\nu} \iff X^{\mu} | X^{\lambda}.$$

1.1. piemērs. $n = 2$, $\mu = (2, 0)$.

1.1. piezīme. Katru $\mathbb{N}^{*2}$ apakškopu var nosegt ar galīgas vektoru kopas ēnām.

1.1. teorēma. (*Diksona lemma*) Katrai kopai $\mathcal{M} \subseteq \mathbb{N}^{*n}$ eksistē galīga apakškopa $\{\mu_1, ..., \mu_k\} \subseteq \mathcal{M}$ tāda, ka

$$\mathcal{M} \subseteq S(\mu_1) \cup ... \cup S(\mu_k).$$

(katru kopu $\mathcal{M} \subseteq \mathbb{N}^{*n}$ var pārklāt ar tās galīgas apakškopas $\{\mu_1, ..., \mu_k\}$ elementu ēnām)

PIERĀDĪJUMS Skatīt nākamo lekciju. ■

1.2. Eksistences teorēma

1.2.1. Ideāla vecāko monomu kopa

Apzīmēsim ideāla I vecāko monomu pakāpju vektoru kopu ar $\mathcal{M}_I \subseteq \mathbb{N}^{*n}$:

$$\mathcal{M}_I = \{\mu \in \mathbb{N}^{*n} |\ \text{eksistē } f \in I : \mathcal{H}(f) = aX^\mu\}.$$

1.2. teorēma. $\mathcal{M}_I + \mathbb{N}^{*n} \subseteq \mathcal{M}_I$ ($\mathcal{M}_I$ ir slēgta attiecībā uz visu elementu ēnu pievienošanu).

PIERĀDĪJUMS
$\mu \in \mathcal{M}_I \implies \exists f \in I : \mathcal{H}(f) = aX^\mu$.
Seko, ka $\forall \lambda \in \mathbb{N}^{*n}$ izpildās $\underbrace{X^\lambda(aX^\mu)}_{=aX^{\mu+\lambda}} \in I \implies \mu + \lambda \in \mathcal{M}_I$. ■

1.2.2. Teorēma

1.3. teorēma. Katram ideālam $I \in k[X_1, ..., X_n]$ eksistē GB.

PIERĀDĪJUMS

Saskaņā ar Diksona lemmu kopu $\mathcal{M}_I$ var noklāt ar galīgas apakškopas elementu ēnām: $\exists$ vektoru kopa $\{\mu_1, ..., \mu_l\} \subseteq \mathcal{M}_I$ tāda, ka

$$\mathcal{M}_I \subseteq S(\mu_1) \cup ... \cup S(\mu_l).$$

Seko, ka

- $\exists\ f_i \in I$, tādi, ka $\mathcal{H}(f_i) = a_i X^{\mu_i}$,
- $\forall\ f \in I\ \exists\ \mu_j$ tāds, ka

  $$\mathcal{H}(f) = aX^{\mu_j+\nu_j} = aX^{\mu_j}X^{\nu_j} \iff X^{\mu_j}|\mathcal{H}(f) \iff \mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f).$$

Seko, ka $\{f_1, ..., f_l\}$ ir GB. ■

1.4. teorēma. (*Hilberta bāzes teorēma*) $\forall$ ideālam $I \subseteq k[X_1, ..., X_n]$ eksistē galīga ģeneratoru kopa:

$$\exists\ g_1, ..., g_m : I = \langle g_1, ..., g_m \rangle.$$

PIERĀDĪJUMS Katram ideālam I eksistē GB $\mathcal{G}(I) = \{g_1, ..., g_m\}$, kas ir I galīga ģeneratoru kopa. ■

2. Grobnera bāzu atrašanas algoritms

2.1. Vienkāršie pārveidojumi

2.1.1. Ideāla ğeneratoru kopas elementārie pārveidojumi

2.1. teorēma. (*ideāla ğeneratoru kopas elementārie pārveidojumi*)

1. Ideāla ğeneratorus var mainīt vietām (pirmā veida elementārais pārveidojums).
2. $I = \langle f_1, ..., f_m \rangle \ \wedge \ f_i' = \lambda_i f_i$, kur $\lambda_i \neq 0 \implies$
$$I = \langle f_1, ..., \underbrace{f_i'}_{\uparrow\downarrow f_i}, ..., f_m \rangle.$$
(jebkuru ideāla ğeneratoru f_i var aizvietot ar $\lambda_i f_i$, otrā veida elementārais pārveidojums).
3. $I = \langle f_1, ..., f_m \rangle \ \wedge \ f_i' = f_i + c_{ij} f_j \implies$
$$I = \langle f_1, ..., \underbrace{f_i'}_{\uparrow\downarrow f_i}, ..., f_m \rangle.$$

(jebkuru ideāla ģeneratoru f_i var aizvietot ar $f_i + c_{ij} f_j$, trešā veida elementārais pārveidojums).

4. $I = \langle f_1, ..., f_m \rangle \ \wedge \ \{g_1, ..., g_l\} \subseteq I \implies$

$$I = \langle f_1, ..., f_m, g_1, ..., g_l \rangle.$$

(ideāla ģeneratoru kopai var pievienot jebkuru ideāla apakškopu, ceturtā veida elementārais pārveidojums).

PIERĀDĪJUMS

1. Saskaitīšana un reizināšana gredzenā $k[X_1, ..., X_n]$ ir komutatīva.

2.

$$r = \sum_{j=1, j \neq i}^{m} h_j f_j + h_i f_i \iff r = \sum_{j=1, j \neq i}^{m} h_j f_j + h_i \frac{\lambda_i}{\lambda_i} f_i \iff$$

$$r = \sum_{j=1, j \neq i}^{m} h_j f_j + \frac{h_i}{\lambda_i} (\lambda_i f_i) \iff r = \sum_{j=1, j \neq i}^{m} h_j f_j + h'_i f'_i.$$

3.

$$r = \sum_{u=1, u \notin \{i,j\}}^{m} h_u f_u + h_i f_i + h_j f_j \iff$$

$$r = \sum_{u=1, u \notin \{i,j\}}^{m} h_u f_u + h_i f_i + h_i c_{ij} f_j - h_i c_{ij} f_j + h_j f_j \iff$$

$$r = \sum_{u=1, u \notin \{i,j\}}^{m} h_u f_u + h_i (f_i + c_{ij} f_j) + (h_j - h_i c_{ij}) f_j \iff$$

$$r = \sum_{u=1, u \notin \{i,j\}}^{m} h_u f_u + h_i f_i' + h_j' f_j.$$

4. Jebkuru ideāla elementu r var izteikt kā sākotnējo elementu

$f_1, ..., f_m$ lineāru kombināciju, jaunie elementi nav obligāti jāizmanto:

$$r = \sum_{j=1}^{m} h_j f_j \implies r = \sum_{j=1}^{m} h_j f_j + \sum_{u=1}^{l} 0 \cdot g_u.$$

■

2.1. piezīme. Svarīgs speciālgadījums - $f_i + c_{ij} f_j$ ir viena redukcijas soļa rezultāts. Tā kā dalīšana ar atlikumu vai redukcija ir redukcijas soļu virkne, seko, ka jebkuru ideāla ģeneratoru var aizvietot ar redukcijas rezultātu.

2.2. piezīme. Otrā veida elementāros pārveidojumus var izmantot, lai mainītu zīmes vai koeficientus pie lielākā monoma.

2.1. piemērs. $I = \langle X^2 - Y^2 - 1, X + 1 \rangle \implies$

$$I = \langle -Y^2, X + 1 \rangle = \langle Y^2, X + 1 \rangle.$$

$$I = \langle XY - 2, X \rangle \implies I = \langle -2, X \rangle = \langle 1, X \rangle \implies I = k[X, Y].$$

2.1.2. Grobnera bāzu elementārie pārveidojumi

2.2. teorēma. (*GB neviennozīmīgums*)

1. GB var pievienot jebkuru galīgu ideāla apakškopu - ja $\mathcal{F}$ ir $\mathcal{G}(I)$ un $\mathcal{F}'$ ir tāda, ka $\mathcal{F}' \subseteq I$, $\mathcal{F}' \supseteq \mathcal{F}$, $|\mathcal{F}'| < \infty$, tad $\mathcal{F}'$ arī ir $\mathcal{G}(I)$.

2. No GB var izmest elementu, kura vecākais terms dalās ar kāda cita GB elementa vecāko termu - ja $\mathcal{F}$ ir $\mathcal{G}(I)$, $f_i, f_j \in \mathcal{F}$ un $\mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f_i)$, tad $\mathcal{F}\backslash\{f_i\}$ arī ir $\mathcal{G}(I)$.

3. GB elementu var aizvietot ar redukcijas soļa un, sekojoši, arī redukcijas, rezultātu - ja $\mathcal{F}$ ir $\mathcal{G}(I)$, $f_i, f_j \in \mathcal{F}$ un $f_i' = f_i + c_{ij} f_j$ ir redukcijas soļa rezultāts, tad $\Big(\mathcal{F}\backslash\{f_i\}\Big) \cup f_i'$ arī ir $\mathcal{G}(I)$.

4. GB elementu var aizvietot ar otrā veida pārveidojuma rezultātu.

PIERĀDĪJUMS

1. Pievienojot GB citus ideāla elementus, saglabāsies Grobnera bāzu definējošā īpašība.

2. Apskatīsim tos $f \in I$, kurus var ietekmēt f_i izmešana no $\mathcal{G}(I)$:

$$\mathcal{H}(f_i)|\mathcal{H}(f) \wedge \ \mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f_i) \implies \mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f).$$

Seko, ka joprojām $\exists f_j \in \mathcal{G}(I)$, kuram $\mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f)$. Tātad f_i izmešana no ģeneratoru kopas saglabā Grobnera bāzes definējošo īpašību.

3. $\mathcal{H}(f_j) \nmid \mathcal{H}(f_i) \implies \mathcal{H}(f_i') = \mathcal{H}(f_i) \implies$ GB definējošā īpašība saglabājas.

$\mathcal{H}(f_j)|\mathcal{H}(f_i) \implies f_i$ var izmest no $\mathcal{F}$ saskaņā ar 2. Elementu f_i' var pievienot saskaņā ar 1.

4. Reizinot GB elementu ar nenulles koeficientu GB īpašības saglabājas. ■

2.3. piezīme. Vienkāršāko pārveidojumu ģeometriskā interpretācija:

- var atmest elementus, kuru vecākie termi nevar būt "stūri",
- var veikt redukcijas, jo tās samazina vecākos termus - pietuvina tos "stūriem".

Grobnera bāzi $\{f_1, ..., f_m\}$ sauksim par *minimālu Grobnera bāzi (MGB)*, ja $\forall\ i \neq j$ izpildās nosacījums $\mathcal{H}(f_i) \nmid \mathcal{H}(f_j)$.

Grobnera bāzi $\{f_1, ..., f_m\}$ sauksim par *reducētu Grobnera bāzi (RGB)*, ja

- nekādam pārim $i \neq j$ neviens f_i monoms nedalās ar $\mathcal{H}(f_j)$;
- katram i terma $\mathcal{H}(f_i)$ koeficients ir vienāds ar 1.

2.2. piemērs. Ideālam $\langle X, Y\rangle$ kopa $\{X, Y\}$ ir RGB, bet $\{X + Y, Y\}$ - nav.

Ideālam $\langle XY+1, Y^2-1\rangle$ kopa $\{XY+1, Y^2-1, X+Y\}$ nav RGB.

2.3. teorēma. Katram ideālam eksistē viena un tikai viena RGB.

PIERĀDĪJUMS Skatīt nākamo lekciju. ■

2.2. Buhbergera S-pāru kritērijs

2.2.1. S-polinomi

Ja $f, g \in k[X_1, ..., X_n]$, tad pieņemsim, ka

$$\mathcal{H}(f) = aX^\alpha,$$
$$\mathcal{H}(g) = bX^\beta.$$

Definēsim $X^\gamma = MKD(X^\alpha, X^\beta)$ un

$$S(f, g) = \frac{X^\gamma}{\mathcal{H}(f)} \cdot f - \frac{X^\gamma}{\mathcal{H}(g)} \cdot g.$$

Citiem vārdiem sakot, reizinām f un g ar tādiem termiem, lai vecākie locekļi būtu vienādi un pēc iespējas mazāki - vienādi ar f un g vecāko locekļu MKD, un saīsinātos.

2.3. piemērs. Ja $f = XY + 1$ un $g = Y^2 - 1$, tad

$$S(f,g) = \frac{XY^2}{XY}(XY+1) - \frac{XY^2}{Y^2}(Y^2-1) = X + Y.$$

2.2.2. Motivējošs piemērs

Pieņemsim, ka $I = \langle g_1, g_2 \rangle \subseteq k[X,Y]$ un $\{g_1, g_2\}$ nav GB.

Kā var gadīties, ka $f = h_1 g_1 + h_2 g_2$, bet f vecāko termu nevar noreducēt ne ar g_1, ne ar g_2? Meklēsim šādus f ar pēc iespējas mazāku vecāko termu.

Ja $\mathcal{H}(h_1 g_1) \succ \mathcal{H}(h_2 g_2)$ vai otrādi, tad vecākie termi labajā pusē nesaīsināsies un $\mathcal{H}(f)$ dalīsies ar vecāko no tiem, tātad f varēs noreducēt vismaz vienu reizi.

Seko, ka $h_1 g_1$ un $h_2 g_2$ vecākie monomi ir vienādi un termi saīsinās.

Kā panākt, ka h_1g_1 un h_2g_2 vecākie termi ir pēc iespējas mazāki un var saīsināties?

Apskatīsim $g_3 = S(g_1, g_2)$. Ja $g_3 \neq 0$, $\overline{g_3}^{\{g_1,g_2\}} \neq 0$, tad $\overline{g_3}^{\{g_1,g_2\}}$ būtu jāpievieno kā jauns I ğenerators.

2.4. piemērs. $g_1 = XY + 1$, $g_2 = Y^2 - 1$, $g_3 = S(g_1, g_2) = X + Y$.

2.2.3. Kritērijs

2.4. teorēma. Kopa $\mathcal{G} = \{g_1, ..., g_m\}$ ir ideāla $I = \langle g_1, ..., g_m \rangle$ $GB \iff$

$$\overline{S(g_i, g_j)}^{\mathcal{G}} = 0, \forall \text{ pāriem } i \neq j.$$

PIERĀDĪJUMS Skatīt nākamo lekciju. ■

2.3. Algoritmi

2.3.1. Buhbergera algoritms

Buhbergera sākotnējais algoritms - lai atrastu ideāla $I = \langle g_1, ..., g_l \rangle$ GB, veicam šādas darbības:

- definējam sākotnējo ģeneratoru kopu kā mainīgu kopu $\mathcal{G}$,
- ja atrodam tādu polinomu pāri $\{g_i, g_j\} \subseteq \mathcal{G}$, ka
$$s = \overline{S(g_i, g_j)}^{\mathcal{G}} \neq 0,$$
(vismaz vienai redukcijai mod $\mathcal{G}$), tad definējam
$$\mathcal{G} := \mathcal{G} \cup s,$$
- atkārtojam iepriekšējo soli tik ilgi, kamēr notiek $\mathcal{G}$ izmaiņas.

2.5. piemērs. $I = \langle X, Y \rangle$. Saskaņā ar Buhbergera algoritmu nekas nav jādara, jo $S(X, Y) = 0$. Tādējādi sākotnējā veidotājelementu kopa (bāze) ir GB.

$I = (\underbrace{XY+1}_{g_1}, \underbrace{Y^2-1}_{g_2})$. Saskaņā ar Buhbergera algoritmu ir jāveic šādi soļi:

1.
$$g_3 = S(f,g) = \frac{XY^2}{XY}(XY+1) - \frac{XY^2}{Y^2}(Y^2-1) = \\ X+Y = \overline{X+Y}^{\{g_1,g_2\}} \neq 0,$$

   tāpēc
$$\mathcal{G} = \{XY+1, Y^2-1\} \cup \{X+Y\} = \{g_1, g_2, g_3\}.$$

2. $S(g_1,g_3) = -(Y^2-1)$, $S(g_2,g_3) = X+Y^3 = Y(Y^2-1)+(X+Y)$, tāpēc neko jaunu mēs neiegūsim un GB ir vienāda ar $\{g_1, g_2, g_3\}$.

2.5. teorēma. Buhbergera algoritms apstājas pēc galīga skaita soļu realizācijas un tā rezultāts ir GB.

PIERĀDĪJUMS Skatīt nākamo lekciju. ■

2.3.2. Uzlabotie algoritmi

Buhbergera algoritmu var uzlabot šādos veidos:

- meklēt nevis GB, bet RGB;
- algoritma sākumā un pēc katra S-polinoma pievienošanas veikt visas savstarpējās redukcijas;
- izvēlēties tādus $S(f,g)$, lai $MKD(\mathcal{H}(f),\mathcal{H}(g))$ būtu pēc iespējas mazāks.

Lai atrastu ideāla $I = \langle g_1, ..., g_l \rangle$ RGB, veicam šādas darbības:

A (Sākotnējās ģeneratoru kopas definēšana) Definējam sākotnējo ģeneratoru kopu kā mainīgo kopu $\mathcal{G}$.

B (Sākotnējās redukcijas) Veicam visas iespējamās $\mathcal{G}$ elementu savstarpējās redukcijas.

C (Nereducējama S-polinoma pievienošana un redukcijas) Ja atrodam polinomu pāri $\{g_i, g_j\} \subseteq \mathcal{G}$ tādu, ka

$$s = S(g_i, g_j) \neq 0,$$

tad veicam $\mathcal{G}$ izmaiņu:

$$\mathcal{G} := \mathcal{G} \cup s.$$

Veicam soli B. Ja notiek $\mathcal{G}$ izmaiņa, tad atkārtojam šo soli vēlreiz.

2.6. piemērs. $I = \langle \underbrace{XY+1}_{g_1}, \underbrace{Y^2-1}_{g_2} \rangle$. Ir jāveic šādi soļi:

1.
$$g_3 = S(f,g) = \frac{XY^2}{XY}(XY+1) - \frac{XY^2}{Y^2}(Y^2-1) =$$
$$X + Y = \overline{X+Y}^{\{g_1,g_2\}} \neq 0,$$
tāpēc $\mathcal{G} = \{XY+1, Y^2-1\} \cup \{X+Y\} = \{g_1, g_2, g_3\}$.

2. Tā kā $\mathcal{H}(XY+1) = XY$, un tas dalās ar $\mathcal{H}(g_3) = X$, tad $g_1 = XY+1$ var noreducēt uz g_2.

3. $S(g_2, g_3) = X + Y^3 = Y(Y^2-1) + (X+Y)$ - reducējas uz 0, tāpēc neko jaunu mēs neiegūsim un RGB ir vienāda ar $\{g_2, g_3\}$.

3. 10.mājasdarbs

3.1. Obligātie uzdevumi

10.1 Atrast $\mathbb{N}^{*2}$ apakškopu, kuru var noklāt ar ne mazāk kā m tās elementu ēnām, vai pierādīt, ka tāda apakškopa neeksistē.

10.2 Atrast $S(f, g)$, ja $X \succ Y \succ Z$:

(a) $f = X^2Z - Y^2$, $g = XYZ^2 + XZ^4$, virs $\mathbb{Q}$,
(b) $f = XY + Z^3$, $g = Z^2 + Z$, virs $\mathbb{F}_2$

10.3 Pierādīt, ka kopa $\{Y - X^2, Z - X^3\}$ nav GB, ja $X \succ Y \succ Z$.

10.4 Atrodiet RGB, ja $X \succ Y \succ Z$ dotajiem ideāliem:

(a) $I = \langle X^2Y - 1, XY^2 - X \rangle$, $X \succ Y$
(b) $I = \langle X^2 + Y, X^4 + 2X^2Y + Y^2 + 3 \rangle$, $X \succ Y$,
(c) $I = \langle X^3 + Y^3, X^2 + Y^2 \rangle$, $X \succ Y$,
(d) $I = \langle X - Y^4, Y - Z^5 \rangle$, $X \succ Y \succ Z$,
(e) $I = \langle X^2 - Z, XY - T \rangle$, $X \succ Y \succ Z \succ T$.

3.2. Paaugstinātas grūtības un pētnieciska rakstura uzdevumi

10.5 Dots, ka $f, g \in k[X_1, ..., X_n]$, $LKD(\mathcal{H}(f), \mathcal{H}(g)) = 1$, koeficienti pie f un g vecākajiem koeficientiem ir 1. Pierādiet, ka

$$S(f, g) = (f - \mathcal{H}(f))g - (g - \mathcal{H}(g))f.$$

10.6 Dots ideāls $I \subseteq k[X, Y]$ ar diviem ģeneratoriem. Kāds var būt RGB elementu skaits kopā? Atrodiet konkrētus piemērus visos gadījumos.